Uitgave van **Gebr. E. & M. COHEN**, te **Nijmegen** en **Arnhem**.

RUDOLPH FALB & CHARLES BLUNT,

De Ondergang der Wereld.

Humoristische Roman.

Uit het Duitsch vertaald door H. VAN ENCK.

Circa 320 pag. druks in postformaat, *f* 1,50; geb. in linn. stempelb. *f* 1,90.

Recensie *Arnhemsche Courant* van 26 Januari 1898, tweede blad:

Als de man, die bekend staat als humorist, in het openbaar optreedt, loopt hij groot gevaar zijne hoorders teleur te stellen: velen zullen, juist omdat die roep van hem is uitgegaan, wat hij zegt niet geestig vinden. Daarom neemt ook hij, die op een titel zijn werk een humoristisch boek noemt, eene groote verantwoordelijkheid op zich. Beter zou het voor hem zijn, als hij maar afwachtte tot de lezer er kennis van had genomen en aan dezen overliet het den naam van humoristisch toe te kennen.

In sommige gevallen is die bijvoeging echter noodig, zoo ook in het geval, waarin de Duitschers Dr. Falb en Charl. Blunt verkeerden, toen zij hun boek hadden geschreven: *De ondergang der wereld*, waarvan dezer dagen eene zeer goede vertaling door H. van Enck bij de Gebr. E. en M. Cohen verscheen. De eventueele koopers moeten vooraf gewaarschuwd worden, dat de schrijvers die gebeurtenis niet uit een wetenschappelijk oogpunt zouden behandelen, ofschoon in de laatste twintig bladzijden — en deze zijn naar onze meening de voortreffelijkste in het boek — het vergaan der wereld van dat standpunt geschetst wordt. „Het bloed kruipt waar het niet gaan kan," dachten wij bij het lezen van het laatste schoon gedachte en voortreffelijk geschreven hoofdstuk: „Het boek der vernietiging."

Het zevenachtste gedeelte echter, dat hieraan voorafgaat, is in humoristischen trant geschreven, en bevat menig inderdaad geestig tafereel en vernuftig gevonden detail. Als zoodanig noemen wij bijvoorbeeld den toestand van den man, die getrouwd is met eene vrouw, welke hem niet heeft getrouwd. Tot opheldering strekke, dat op het oogenblik nadat de bruidegom zich voor den ambtenaar van den burgerlijken stand heeft verbonden, de bruid door haar vader belet wordt het jawoord uit te spreken, zoodat hij gehuwd is en zij niet. Altijd volgens de auteurs. Hij kan nu ook niet scheiden; want zij zegt niet gehuwd te zijn, dus dat zij ook niet kan of behoeft te scheiden.

Een ander type is dat van den uitvinder, den man, die meent dat alle uitvindingen dezer eeuw door hem zijn gedaan en hem ontstolen zijn door diegenen, aan wie zij worden toegeschreven. Eindelijk zelfs beweert hij, dat de planeet die Crookes, de hoofdpersoon van den roman, heeft uitgevonden om daarop aan het vergaan der wereld te ontkomen, ook eene uitvinding van hem zelven is. Als hij de overtuiging krijgt, dat zij inderdaad door Crookes is uitgevonden, werpt hij zijn aanteekenboekje, waarin zijne uitvindingen vermeld zijn, in zee, en als hij aan zijne overtuiging gaat twijfelen, springt hij zijn boekje na.

Er komt in dit boek een schaker voor, die in personen, figuren en in alle toestanden problemen, in alles het schaakspel ziet en eene jonge dame tot vrouw neemt, omdat zij een schaakprobleem heeft opgelost, dat boven zijne kracht ging. Hij wil echter scheiden van haar als zij weigert, onmiddellijk na de echtverbintenis met hem een partij te spelen.

Door dergelijke wezens als hoofdpersonen te doen optreden is de *Ondergang der wereld* wel aardig, terwijl het schetsen van de menschelijke handelingen in verband met die gebeurtenis den lezer vroolijk stemt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

GEBR. E. & M. COHEN, te *Nijmegen* en te *Arnhem*,

debiteeren met succes:

EDUARD PUNT JUNIOR,

Humoristische Roman door GEORGE KEPPER.

Flinke roman in 8° formaat, fraaie druk, circa 360 pag. druks f **2,40.**

Recensie van *De Amsterdammer, Weekblad voor Nederland*, in het N° van 17 Februari 1898:

De heer Kepper is een van die gelukkige menschen, welke nog de kunst verstaan van vertellen. Als koutende aan het gezellige haardvuur verhaalt hij ons thans het leven van Eduard Punt, beginnende met diens geboorte, een „voor hem persoonlijk en belangrijk feit, dat zelfs Eduard's verbitterste tegenstanders hem niet konden betwisten." Veel tegenstanders zal de jonge Punt op zijn levensweg wel niet hebben ontmoet, want de auteur leert ons een Amsterdamschen jongen van burgerfamilie kennen, vol kattekwaad en levenslust, maar ook rijk aan allerlei goede eigenschappen. Aardig geschilderd is het familieleven van Punt Senior en diens kringetje van stijfburgerlijke menschen, uit het midden dezer eeuw, toen Amsterdam nog zijn buitencingels had, zijn Leidsche bosch, zijn varieté's „in vertering", en wat al niet meer.

De uitgevers rangschikken dit boek onder „de opwekkende lectuur," en te recht. De humor van den heer Kepper stemt prettig, en menig Amsterdammer zal zich bovendien gelukkig rekenen aan de hand van den luimigen verteller nog eens herinnerd te worden aan zooveel, dat hij slechts noode zag heengaan.

F. A. B.

PAUL SCHEERBART,

TARUB, Bagdad's beroemde Kooksters.

Romantisch verhaal uit de Arabische Beschavingsgeschiedenis der IXe eeuw.

Uit het Duitsch door R. C. v. H.

Circa 270 pag. druks in postformaat, *f* **1,20**; gebonden in linnen band *f* **1,60.**

Recensie *Arnhemsche Courant* van 28 Januari 1898, eerste blad:

De Arabische toestanden zijn eenigszins bekend uit de Duizend en een Nachtvertellingen, waarin echter waarheid en verdichting zoo dooreengemengd zijn, dat men zich daaruit geen juist denkbeeld van het land en het volk kan vormen. Paul Scheerbart heeft dit ondernomen en in zijn *Tarub, Bagdad's beroemde Kookster* een beeld ontworpen van de Arabische maatschappij in de negende eeuw.

Zijn werk is hoogst belangrijk om de zeden en gewoonten van de Oostersche volken in dien tijd te doen kennen. Nu en dan maken ook de werkelijke gebeurtenissen van dien tijd op den lezer den indruk van sprookjes, zoo afwijkend zijn de toestanden van die onzer dagen. Ook de karakters der personen zijn zoo geheel verschillend van die der westerlingen, vooral uit later eeuwen, dat hunne handelingen ons met verbazing vervullen. Hier en daar zou men zich eer in het Parijsche Bohème geplaatst achten dan in eene samenleving van een oostersch volk.

De gewoonten van die dagen worden in aanschouwelijke tafereelen geschetst; letterkunde, wetenschap en godsdienst worden er in behandeld in het verkeer van dichters, sterrenkundigen, in hunne geleerde samenkomsten, uitspanningen en uitspattingen in levendige kleuren verhaald, inzonderheid die van den hoofdpersoon, den dichter Safur en zijn minnares, naar wie het boek is genoemd.

De oostersche stijl is in overeenstemming met de gebeurtenissen, en zeer goed in onze taal weergegeven door R. C. v. H.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Een omvangrijk boek, hoog in prijs, is op eene lijn te stellen met den driemaster, welke slechts in groote havens kan lossen. — Kleine geschriften gelijken ranke bootjes, bestemd om tot in de nauwste baaien door te dringen, teneinde de uithoeken van het land te proviandeeren.

LOUIS FRANK.

Bewogen door de ramp die Amboina heeft getroffen, hield ik den 21^{en} Januari 1898 te Nijmegen, op de zaal der Maatschappij tot Nut van het Algemeen, eene Causerie over dat eiland.

Tijdens een vierjarig verblijf aldaar, van October 1892 tot Mei 1896, was ik in de gelegenheid de noodige indrukken op te doen die ik in deze causerie ten beste gaf.

Aangemoedigd door de goedkeuring mij van de zijde van het publiek te beurt gevallen; gevolgd door eene zeer vleiende beoordeeling in de pers, waag ik het mijne lezing onder de oogen van het publiek te brengen.

Moge zij in geschrifte denzelfden goeden indruk te weeg brengen en tevens daardoor den nevel verdrijven die nog bij zoovelen omtrent Amboina bestaat.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Dames en Heeren!

Er zijn twee spreekwoorden, het eene luidt: „Die timmert aan den weg, heeft allemansgezeg" en het andere: „Onbekend maakt onbemind". Door hier voor u op te treden, laad ik den schijn op mij aan den weg te willen timmeren. Zoo slechts de zucht dáártoe mij had aangespoord, zou ik allermansgezeg hebben af te wachten.

Thans roep ik, als leek, uwe toegevendheid in en mocht ik mijn doel, u belangstelling in te boezemen voor een verschrikkelijk geteisterd eiland, waar tot heden, sedert onze vestiging in Indië, fier de Nederlandsche vlag van Nieuw-Victorie's wallen woei, niet bereiken, neemt dan, bid ik u, den wil voor de daad.

Aangrijpender iets toch, dan de geheele verwoesting van eene der schoonste eilanden in den Ned. Indischen archipel zich voor oogen te stellen, is niet mogelijk.

Als gevolg daarvan eene causerie saam te stellen die treffen moet door eenvoud, maar waaruit diep gevoeld leedwezen moet doorstralen waarlijk, ik geloof niet, dat dáártoe vereischt wordt eene geletterde pen, aardrijkskundige kennis of de gave des woords.

„Onbekend maakt onbemind." Staat mij toe, mij volgender wijze aan u voor te stellen.

Den 5^{en} November 1852 werd te Amboina, in het fort Nieuw-Victoria geboren.... uw onderdanige dienaar. Als kind het eiland verlaten hebbende,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

werd belangstelling voor mijnen geboortegrond gaande gehouden door verhalen mijner familieleden, totdat het toeval, mij juist 40 jaren later, wederom te Amboina bracht en mij het ouderlijke huis opnieuw tot woning aanwees.

Vier jaren vertoefde ik op dien sluimerenden vulkaan, liefelijk gelegen in den oostelijksten hoek onzer bezittingen, als de sluitsteen in den Smaragden-keten die zich slingert om den evenaar, doch die thans, misschien in een ondeelbaar oogenblik, verbrijzeld is; door eene omverwerpende hand verwoest, zoodat misschien voor immer alle welvaart geweken is uit die eenmaal zoo bloeiende streek.

Ben ik dus voor velen uwer een onbekende, althans op letterkundig gebied, zoo meen ik in het kort aangetoond te hebben, geen vreemdeling voor Amboina te zijn en zeer zeker gerechtigd uwe belangstelling in te roepen voor dien voorheen kostbaren parel die wel reeds veel van zijne waarde verloren heeft, maar, waar toch zoovele Nederlandsche harten kloppen; waar zoovele Nederlanders of hunne afstammelingen; waar zoo vele natuurgenooten, in hunnen bitteren nood, een beroep zullen doen op uw medelijden, op uwe bekende offervaardigheid, waar het er op aankomt uwe zwaar beproefde medemenschen, in hunnen diepen nood, te schragen.

Want weest overtuigd, dat de ellende op Ambon en omliggende eilanden groot zal zijn! Doch hierover later.

In de eerste plaats wil ik u een tafereel schilderen van het lachende, vroolijke, gemoedelijke Ambon, zooals ik het heb liefgekregen, om daarna met u een

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

tip van den sluier op te lichten, waarachter zich, in tegenstelling met al wat liefelijk is, het sombere, schrikaanjagende beeld van verwoesting aan uwe blikken vertoont, dat slechts de ontketende onderaardsche machten in het leven kunnen roepen.

De natuur zich zelve verdoende, in één oogenblik verwoestende, wat zij in eeuwen tijds heeft gewrocht! Kunt gij u iets afgrijselijkers voorstellen? Neen, niet waar? maar hoeveel meer leedwezen moet gij gevoelen, wanneer ik u vooraf het Ambon van vóór eenige dagen schilder; wanneer het „onbekend maakt onbemind" wordt weggevaagd door een gevoel van innige belangstelling, laat mij hopen, door een gevoel van diep medelijden.

In de eerste plaats dus, wil ik met u eene wandeling door het lachende Ambon maken, wanneer wij ons voorstellen, aldaar gebracht te zijn door eene der stoomschepen van de Ned. Ind. Paketvaart-Maatschappij die Ambon, van uit Soerabaja, op hunne reis door den Molukschen Archipel, geregeld aandoen, de eene veertien dagen via Macassar, Gorontalo, Ternate, de andere veertien dagen via Macassar-Banda. De eerstgenoemde reis heet „Reis om de Noord"; de andere „de directe route". De reis om de Noord vordert ongeveer zeventien dagen langer verblijf aan boord, doch is voor reizigers die voor hun genoegen de Molukken bezoeken, zeer aan te bevelen. Dat langere verblijf aan boord en de daaraan verbonden onkosten, heeft de Regeering doen besluiten, gouvernementspassagiers uitsluitend langs de directe route te doen vervoeren.

Onderstellen wij nu naar Amboina te zijn gedi-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

rigeerd en dat wij, als vóórlaatst station, Banda*) aandoen.

Bij een minstens één etmaal durend verblijf in die schoone baai om zoo te zeggen, midden in de stad, aan den steiger liggende, wordt ons oog terstond getroffen door de wonderschoone natuurtafereelen, te midden waarvan wij ons bevinden.

Aan uwe rechterhand verheft zich de vuurspuwende berg, de Goenoeng Api, woordelijk vertaald „de vuurberg."

Deze vuurberg of eigenlijke vuurhaard verbergt in zijne ingewanden het vernielende vuur, aan welks uitbarstingen de geheele reeks der Moluksche eilanden ten allen tijde bloot staat.

Men raakt aan alles gewend — zoo ooit — is dit van toepassing voor hen die in Indië verblijf houden.

Men went zelfs aan het voortdurend wandelen op een vulkaan.

En toch, ook nu weder bleek het, één enkel moment is slechts noodig, om de heerlijkste schepping der natuur in het niet te doen verdwijnen, dan wel om te zetten in eene dorre woestenij waarin de dood voor mensch, dier of plant slechts zijnen alles vernietigenden schepter voert.

Tijdens mijn kort verblijf op Banda vernam ik, dat velen steeds met angstige verwachtingen uitzagen naar den top van dien Goenoeng-Api en slechts dan gerust waren, wanneer er eene lichte rookwolk uit opsteeg, zichtbaar voor het bloote oog, vergezeld van

*) De Bandagroep bestaat uit 10 eilanden, waarvan er 6 bewoond zijn: Groot-Banda (of ook Banda of Banda-Lonthoir geheeten), Neira, Goenoeng-Api, Rozengain, Wai of Ai en Run.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

lava waarneembaar met behulp van binocle of verrekijker. En geen wonder!

Al bestaan niet meer de groote fortuinen die vroegere perkeniers zich op Banda hebben verworven;

al heeft de Banda-noot (nootmuskaat) hare tooverkracht op de wereldmarkt verloren;

al ziet ook de tegenwoordige perkenier met zorg de toekomst tegemoet;

Toch heeft hij zeer groote geldelijke belangen te verdedigen, te behouden.

Te behouden!

Maar wat te doen tegen de verschrikkingen der hel die zich, door uitbarstingen als deze, reeds op aarde doen gevoelen?

Weg, alles weg! De voortbrengselen van menschelijk vernuft, van noeste vlijt, van harden arbeid, in één oogenblik verwoest.

Van welgesteld straatarm.

Maar ik stel mij voor te zijn in het jaar 1892 en dat wij Banda aandoen, als een liefelijk rustpunt op onze reis naar Ambon.

Zij, die de schoone baai kennen, waarin het stedeke, met zijne witte huizen, met zijne nauwe straten, diep verscholen ligt, zoodat het slechts aan geoefende scheepsgezagvoerders gegeven is op eene Sea-men-like manier aan den steiger te komen en nog meer, om daarvan los te komen en het ruime sop te kiezen; zij, die Banda's baai kennen, zullen het met mij eens zijn, dat het is, alsof de natuur dáár eens heeft willen toonen, wat zij vermag; of zij den bewoners een Eden heeft willen scheppen, als vergoeding voor den verren afstand, waarop Banda is nedergeworpen in den uithoek van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gemeente eenen ijverigen directeur van het postkantoor rijk is en dat wàs Ambon, binnen 1½ uur tijds, de geheele inhoud van de post over de stad verspreid en iedereen in staat is zijne brieven te lezen en daaruit te vernemen, wat het grillige lot hem wel heeft willen bescheren.

Ik herinner mij nog levendig den indruk, op ons allen teweeg gebracht, ontstaan door het vernemen van de tijding van het désastre op Lombok.

Dien dag kwam de boot des avonds om 8 uur binnen, kregen wij om 10½ uur de nadere berichten omtrent den overval en waren wij allen, zonder uitzondering, tot laat in den nacht vereenigd, jammerklachten aanheffende, diep getroffen door het snood verraad, dat zoovele slachtoffers had geëischt, maar tevens niet anders verwachtende dan, dat onze driekleur, door het slijk gesleurd, zich wederom zou opheffen en eenmaal weder triumfeerend zou wapperen van de tinne van het vijandelijke paleis, voorafgegaan door eene vreeselijke afrekening met den Balinees.

Vol hoop dichtte ik toen enkele regels; waaruit aan het slot:

„Nog schudt de leeuw fier zijne manen,
Heeft men zijn' welpen ook geslacht,
Dat Neêrlands macht en Neêrlands vanen,
Thans tuignis geven van hun' kracht.

Die woorden zijn bewaarheid; Neêrlands vlag waait op Lombok en toont den vreemdeling, dat onze adelaar zich dáár heeft gevestigd.

Maar hoe, vraag ik mij af, zal het nu op Ambon zijn? Zal er nog een plekje zijn waarop onze driekleur hare banen vrij kan ontplooien?

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Na deze uitweiding terug naar mijn onderwerp „de aankomst op Amboina".

Door dien chaos en door die mengeling van goederen en zaken, komen haastig de eigenlijke eilandbewoners aanloopen.

Men is gewend te spreken van de bevolking van Ambon als van Ambonezen en men zou denken, dat men die dan ook het eerst bij aankomst zou aanschouwen.

Niets minder waar dan dat.

De eigenlijke Ambonees haast zich nooit, daar is hij te lui voor; in eigen oogen, te deftig. *)

Wat wij aan den steiger zien, zijn: Klingalezen, Chinezen, Arabieren, Saparoeëzen, Slammen d. w. z. Mahomedanen en Binongkorezen.

De Christen Ambonees is een heele heer en zou zich, hoe arm ook, niet verlagen zich zoo maar in eens als uwen dienstknecht te doen kennen.

Behalve de Christenbevolking telt Ambon ook eene Slamsche bevolking. **)

Hoewel iedere intieme aanraking zooveel mogelijk vermeden wordt; hoewel de band tusschen deze op hetzelfde eiland geborenen, hebbende dus een gemeenschappelijk vaderland, zeer los is; hoewel ook hier wederom de Christelijke leer niet innig genoeg blijkt,

---

*) Ik heb hierbij vooral op het oog den z.g. Ambonschen Burger. Onder dien naam verstaat men de inlanders, die wegens aan den staat bewezen diensten, voor zich en hunne nakomelingen, het burgerrecht hebben gekregen.

De overige bevolking wordt als „negorijbevolking" aangemerkt.

**) Het eiland heeft eene oppervlakte van 4.789 □ geogr. mijlen.

De Residentie Amboina telt p.m. 125.000 zielen, de Afdeeling Amboina p m. 19.000.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

sche huisbedienden, eigenlijk den Ambonees, in het algemeen, een luilak noemde; werd mij door een ingezetene op jaren ernstig op het hart gedrukt, mijn oordeel op te schorten en eerst den Ambonees te leeren kennen.

Of ik dan niet reeds kennis met hem gemaakt had? was mijne vraag en toen werd mij het bovenstaande duidelijk gemaakt.

Eigenaardig is het, dat mannelijke Christenbedienden geen werk vinden bij de Ambonsche familiën, ten einde geen last te hebben van het aanknoopen van amourettes met de Christen meisjes, die zij, in grooten getale doorgaans, in hunnen dienst hebben.

Ik heb hierbij niet op het oog de vlottende familiën, als daar zijn: officieren en ambtenaren, maar den gezeten Ambonschen Europeaan, aldaar geboren, dan wel sedert lang daar gevestigd.

De laatsten hebben meestal Binongkoresche mannelijke bedienden in hunnen dienst.

Dit volkje loont de moeite wel, er een oogenblik bij stil te staan.

Afkomstig van een eilandje dicht bij Saleiër gelegen, verschaft de grond aldaar geen goed drinkbaar water.

Dit moet in groote martafanen (kruiken) van elders worden gehaald en vereischt veel zorg.

Tengevolge hiervan verlaten honderden inlanders het eiland en begeven zich voor een groot deel naar Amboina.

Het is een zeer onontwikkeld volkje, foeileelijk, hoogst armoedig, maar zeer werkzaam.

In arbeidzaamheid steken zij zeer af bij den Ambonees en Saparoëees en zijn als werkkracht op Ambon zeer welkom.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Tot hoog in het gebergte vindt men de Binongkoreesche hut, gewoonlijk omgeven door aanplant van eene soort wortelgewas, Ketèla genaamd.

Na u nog gewezen te hebben op eene eigenaardigheid in de Molukken, n.l. het houden door Europeanen van z.g. Anak piara, d. w. z. „kinderen, die worden opgevoed," wil ik het beschouwen, als u voldoende te hebben doen kennis maken met de bevolking.

De anak piara is een overblijfsel uit den slaventijd.

De anak piara kunnen zijn jongens of meisjes, doch grootendeels zijn het meisjes.

Zij zijn Christen of Christin, worden door de vrouw des huizes gekleed, soms met overtollige luxe, om daardoor de welgesteldheid van de eigenares des te beter te doen uitkomen.

Zij moeten werken voor den kost.

In één woord, zou men ze nòg slavinnen kunnen noemen, doch in vergulden vorm.

De meesten hebben het zeer goed; trouwens zouden zij, tegen wil en dank, niet gedwongen kunnen worden bij hunne meesters te blijven, indien zij dit niet verkiezen.

Thans wensch ik u even de ligging van Amboina of Ambon te schetsen.

Wij weten allen, dat van den Molukschen Archipel de voornaamste eilanden zijn:

„het reeds genoemde Banda, verder

„Amboina, Boeroe, Saparoea, Haroekoe en Noesa Laut.

Deze laatste vijf eilanden liggen in eene groep bij elkaar. De laatste drie worden te zamen de Ulyassers genaamd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Al deze eilanden liggen, als het ware, onder den wal van het groote eiland Ceram.

Ik zeide u straks reeds, dat het oog van den vreemdeling, die Ambon bezoekt, reeds bij het binnenkomen der baai getroffen wordt door de prachtige natuurtafereelen.

De stad is gelegen aan de baai, die overigens het eiland in twee deelen — schiereilanden — verdeelt, Hitoe en Leitimor genaamd, verbonden door den pas van Baguala.

De stad is gebouwd op Leitimor en strekt zich langs het strand en van daar uit, langs vrij goede wegen, naar het gebergte. *)

De grootste afstand van het strand tot aan den voet van het gebergte, bedraagt ongeveer een kwartier uur gaans.

Langs het strand, over de geheele uitgestrektheid der baai, die ongeveer zes uren loopens in omtrek heeft, vindt men negorijen, d. z. nederzettingen, wier bewoners zich voornamelijk bezig houden met visscherij en het maken van netten.

De communicatie van de bevolking dier strandnegorijen met de hoofdplaats, geschiedt hoofdzakelijk door middel van kleine vaartuigen, uitgeholde boomstammen eigenlijk, die lipa-lipa genoemd worden.

Honderden van die kleine vaartuigjes, door 1, hoogstens door 2 personen bestuurd, ziet men, van alle kanten van de baai, van en naar de hoofdplaats zich begeven.

Een alleraardigste stoffeering van dien grooten, stil-

---

*) De bevolking der stad bedraagt ongeveer 8 à 10.000 zielen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

len, effen plas, terwijl het eigenaardig gezang der roeiers of roeisters, want ook deze zijn in het roeien zeer bedreven, ons gehoorzintuig aangenaam aandoet.

Visch en vruchten, groenten en kippen, eiëren en lichte bouwmaterialen worden iederen dag in groote hoeveelheden aangevoerd.

Het hoofdbestaan voor de bevolking langs de baai is echter de vischvangst.

De baai van Ambon is een der rijkste vischwateren der wereld geweest.

Ouden van dagen schudden echter het hoofd, als zij de stoomschepen in en uit de baai zien gaan en verwijten die stomme getuigen van 's menschen vernuft, om geen afstanden meer te doen bestaan, te zijn, de verdrijvers hunner heerlijke vischscholen die zich sedert eene rustiger schuilplaats hebben uitgezocht.

De vischvangst is echter nòg van belang en, zoo als bij ons te lande, wijl iedere vischsoort haar eigen tijd heeft, vertoonen zich ook, op gezette tijden, verbazende hoeveelheden van dezelfde vischsoort in Ambons baai.

Vooral des avonds levert dan de baai een tooverachtig gezicht op.

Honderde lichtjes ziet men langs de baai en even vele lipa-lipa's, spookachtig door toortsen verlicht, doorklieven de kabbelende golven.

Want de baai is gelijk een meer, een Zwitsersch of een Italiaansch meer, vooral de binnenbaai en iemand, begaafd met eene eenigszins dichterlijke ziel zou, bij maanlicht zachtkens roeiende over den stillen waterspiegel, zich verplaatst kunnen wanen in een lieflijk Eden, in eene streek vrij van iedere ellende en zeer zeker zich gewaarborgd achten tegen een even

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

plotseling als allerverschrikkelijkst optreden van den doodsengel, in den vorm van aardbevingen of krater-uitbarstingen.

En toch, diezelfde binnenbaai is, zegt men, vóór duizende jaren misschien, een vulkaan geweest.

Men weet, men kent natuurlijk niet de verwoestingen die deze vulkaan bij zijne laatste uitbarsting heeft veroorzaakt.

Een feit is het echter, dat nu nog, hoog op de bergen, wáár ook op het eiland, groote blokken karang worden gevonden, die, naar men zegt, afkomstig zijn van die laatste uitbarsting, waardoor de binnenbaai ontstond.

De baai verlatende, voeren ongeveer rechthoekig daarop uitloopende straten u naar de stad.

Deze straten worden weder door zijstraten doorsneden.

Niet onaardig is het, hier eenige namen van straten te noemen die goed in onze ooren klinken;*) o. a. Olifantsstraat, Paradijsstraat, Mardika, Groene Geuzenstraat.

Verder vindt men er nog den weg naar en langs Batoe Gadja, het verblijf van den Resident, het Chineesche Kamp en den hospitaalweg, alwaar zich een zeer goed ingericht hospitaal bevindt.

Vele huizen zijn van steen opgetrokken, of geheel, dan wel slechts voor zooverre het benedenste gedeelte betreft, aangevuld door houten omwandingen, met het oog op de vele aardbevingen.

Afgescheiden van de vele afstammelingen van Euro-

*) Er zijn 11 goede, vrij breede wegen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Iemands hart krimpt ineen, wanneer hij ouden van dagen aldaar, en zij zijn er, ik ken er tachtigjarigen, met meewarige stem de welvaart van Ambon, vóór 40 à 50 jaren hoort schilderen, terwijl sedert een noodlot Ambon schijnt te hebben aangegrepen, waardoor het eiland langzaam, maar zeker, met ijzeren vuist naar beneden wordt gebeukt, totdat het eindelijk misschien zijn eigen graf in de golven vindt, weggevaagd van onze planeet, getroffen, doodelijk getroffen door de helsche onderaardsche machten der natuur.

Voorzeker, zij zullen noodig zijn die veiligheidskleppen der natuur; maar, is het niet om diep medelijden te hebben met hen die het lot voerde naar dergelijke, lief u toelachende, oasen in de wereldzee, die onder den heerlijk blauwen waterspiegel, den helschen alles omverwerpenden vuurhaard verbergen?

Ambon telt eenige voorname openbare gebouwen waarop het met recht zich mag beroemen.

In de 1e plaats, de kerk.

Ambon is trotsch op zijne kerk.

Het is een eerwaardig, goed onderhouden gebouw, waar de predikanten, vooral wanneer zij de rechtzinnige leer zijn toegedaan en veel psalmen laten zingen, overtuigd kunnen zijn, steeds een groot publiek onder hun gehoor te hebben.

Van heinde en verre stroomt de christen bevolking, zoo mannelijke als vrouwelijke, in het zwart uitgedoscht, het kerkboek, gewikkeld in eene schoone witte zakdoek, in de hand, ter kerke.

Oppervlakkig beschouwd, zou men meenen, dat de oprechte godsdienstzin gelijken tred hield met de talrijke opkomst ter kerke.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Ik betwijfel dit ten zeerste en geloof, dat uiterlijk vertoon dikwijls het gebrek aan eigenlijken godsdienstzin vervangt.

Het lichaam is tegenwoordig, maar de geest dwaalt af of heeft zich geen enkel oogenblik in het kerkgebouw opgehouden.

De kerk, dit zij terloops gezegd, bevindt zich te midden van het Chineesche kamp.

De kerk voorbijgaande komt men spoedig aan de esplanade, eene groote vlakte, met gras begroeid en doorsneden van paden.

Een der hoeken wordt ingenomen door het fort Nieuw-Victoria, reeds gesticht door de Portugezen, *) later door ons verbouwd en sedert onze vestiging in de Molukken, fier prijkend, als het symbool onzer macht, zooal niet tegenover vreemde machten, dan toch tegenover den aan ons gezag onderworpen inlander.

De inlander noemt dat fort „de Kotah," d. w. z. de stad, de plaats waar het op aankomt.

In vroegere jaren was de inlander gewoon om in die kotah te vinden: het Gouvernementshuis, het raadhuis, de pakhuizen, in één woord: de kotah vertegenwoordigde voor hem het vereenigingspunt onzer macht.

Vooral die pakhuizen, tot aan den nok gevuld met

*) Het door de Portugezen in 1580 gestichte fort heette Victoria.
In 1607 werd het hun ontnomen door de Nederlanders onder S. van der Hagen en herdoopt in Nieuw-Victoria.
In 1786 werd het fort herbouwd door Bernardus van Pleuren.
De gedaante die het toen kreeg, heeft het fort nog.
In 1810 ging Amboina, dus ook het fort, aan Engeland over, doch in 1816 werd het ons teruggegeven.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

levensmiddelen; rijst, aardappelen, meel, zoutvleesch, zoutspek enz. waren Ambon's trots.

In die dagen was Ambon's isolatie van de buitenwereld nog veel absoluter dan tegenwoordig.

De communicatie had plaats en de handel werd uitsluitend gedreven door zeilschepen die af en toe, natuurlijk nimmer op gezette tijden, binnenvielen en groot, verbazend groot, moet de drukte geweest zijn die gepaard ging aan de veiling der dikwijls lang ontbeerde, doch des te gretiger verlangde levensmiddelen, kleedingstukken of stoffen.

Nog vallen nu en dan zeilschepen binnen, maar gewoonlijk slechts kolenschepen, want Ambon is een kolenstation, zeer ten gerieve van de stoomschepen der Paketvaart-Maatschappij, die van de Ned. Ind. Marine en die der vreemde machten die het eiland zoo gaarne als pleisterplaats aandoen. *)

Zoo herinner ik mij nog levendig het bezoek aan Ambon, per oorlogsstoomer, van den tegenwoordigen kroonprins van Oostenrijk.

Dit bezoek, hoewel incognito, was den Resident door de Ned.-Ind. Regeering aangekondigd en voor zooverre dit kon geschieden in dien uithoek der wereld, werd de Aartshertog Frans Ferdinand luisterrijk door dien Hoofd-ambtenaar, G. W. W. C. Baron van Hoëvell, ontvangen.

Batoe-Gadja was voor die gelegenheid prachtig versierd en aan het begin der oprijlaan, voerende naar

*) Wijlen Prins Hendrik der Nederlanden bezocht het eiland in 1837. Nog wordt de handteekening getoond, die de Prins op den wand in eene grot plaatste. Dit bezoek is nog niet vergeten. De Navij is er altijd zeker van een gunstig onthaal.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

de Residentswoning, prijkte eene eerepoort, voorzien van de Oostenrijksche kleuren.

Ook waren langs den weg dien de kroonprins moest passeeren eerepoorten opgericht en de belangstelling die de bevolking voor het vorstelijk bezoek aan den dag legde was algemeen.

Na het wisselen der saluutschoten tusschen den Oostenrijkschen oorlogsbodem en het fort, werd de kroonprins door den Resident verwelkomd en reed Z. K. H. met eenig gevolg door de versierde straten naar Batoe-Gadja.

De vorst logeerde in een expresselijk voor het hoog bezoek ingerichten vleugel.

Het ameublement was daartoe voor een groot deel te Soerabaja besteld en Hoogstdeszelfs slaapvertrek prijkte met een bijzonder fraai ledekant, voorzien van eene vergulde kroon.

De Aartshertog toonde zich zeer minzaam voor de hem betoonde hulde en maakte, tijdens zijn ongeveer acht dagen lang verblijf te Amboina, op de bevolking een aangenaam blijvenden indruk.

Deze liet zich dan ook niet onbetuigd, maar verschafte Z. K. H. het genot van het gezicht van inheemsche dansen en spiegelgevechten, waartoe het park om Batoe-Gadja ruimschoots gelegenheid aanbood.

Het verkeer tusschen den vorst en de familie van den Resident was zeer hartelijk.

De Resident werd later begiftigd met eene Oostenrijksche orde en zeer zeker zal Z. K. H. eene aangename herinnering aan het schoone eiland behouden hebben.

Na het wisselen der gebruikelijke saluutschoten met het fort, verliet de Oostenrijksche gepantserde bodem

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Daarin werden twee compagniën Infanterie onder dak gebracht, doch de derde compagnie en de artillerie bleven in steenen kazernes logeeren.

De officieren wonen in vrij logeable huizen, opgetrokken van steen.

Bovendien bevinden zich nog binnen de muren van het fort de gouvernements-bureaux en het postkantoor.

Blijkens de berichten, die overigens nog vaag zijn, is o. a. het fort verwoest; Goddank! volgens een bericht van den Militairen Commandant, zonder dat een der officieren of een hunner familieleden ernstig zijn gedeerd.

Intusschen verloren 5 Europesche en 5 Inlandsche militairen het leven, terwijl het aantal gewonden 35 bedraagt.

Een woord van weemoed zij hier op zijne plaats, wanneer wij denken aan die arme slachtoffers van hunnen plicht, die hen, in vredestijd, naar een verrukkelijk oord riep, maar waar de doodsengel hen plotseling opriep, waarschijnlijk op veel ruwer wijze, dan een vijandelijke kogel het ooit had kunnen doen.

Het is mij bijna onmogelijk om mij voor te stellen, dat al die eerbiedwaardige muren, die stevige huizen, als het ware in één oogenblik zijn verwoest.

Doch wederom terug naar het Ambon van 1892, dat ik wil beschrijven.

Iederen morgen, een uur na de reveille, rukken de verschillende militaire afdeelingen met slaande trom de hoofdpoort van het fort uit en houden exercitiën op de esplanade, die aan het fort grenst, dàn wel oefenen ze zich in het maken van bergtochten, waarin men het, volgens het oefeningsstelsel van den tegenwoordigen Militairen Commandant zeer ver brengen kan.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Er zijn zeer schoone bergtochten te maken. *)

Boven gekomen, doet zich aan uwe oogen een panorama voor, zóó schoon, zóó indrukwekkend, dat de moeite van het klimmen, zelfs al is men „en nage" geraakt, ruimschoots beloond wordt.

Overal de prachtigste vergezichten, zoo over de zee, als over berg en dal; overal de prachtigste houtsoorten, waaraan Ambon zoo rijk is.

Onder honderdjarige ijzerhoutboomen vindt men in menigte den Kajoe-poetih-boom met zijne witte takken, ofschoon de olie getrokken uit dat gewas, uitsluitend gewonnen wordt op Boeroe (Kajelie).

Gaarne zou ik, met u, eenige bergtochten maken en u wijzen op het vele schoone alsdan te genieten.

Mijn tijd laat mij echter niet toe hierover verder uit te weiden.

Ik stip slechts aan een uitstapje naar het op ± 500 M. hooggelegene Soja, **) waarheen, bij eene mogelijke verovering van het fort door eene vijandelijke buitenlandsche macht, — ik verklap hier een zoogenaamd militair geheim — het garnizoen zich moet terugtrekken, om van daar uit den guerilla-oorlog te onderhouden.

Wilt gij van Ambons bergenpracht meer weten, dan kunt gij uwe kennis dienaangaande zeer vermeerderen door o. a. de werken op te slaan van vroegere geleerden als Valentijn of Rumphius, dan wel den arbeid raadplegen van professor Martin uit Leiden, die voor eenige jaren Ambon bezocht en zijne fauna op geleerde manier beschreef.

---

*) Naar Soja, naar Ema, naar Hatalai, naar Hoetoemoeri en naar Goesoe Goesoe Sereh.

**) Soja di Atas of Hoog Soja.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Mij is het slechts gegeven, bij wijze van causerie, de verschillende punten aan te geven.

Als bijzonderheid kan ik hierbij inlasschen, dat tijdens mijn verblijf te Ambon een natuuronderzoeker, een Engelschman, het eiland bezocht en van daar eene groote collectie Orchijdeën medenam.

Het eiland is rijk aan die schoone planten, in verschillende variëteiten, maar vooral doet zich veelvuldig voor de groen-gele kelk die men in Nederland zoo dikwijls bij de bloemisten kan bewonderen.

Ik moet hier nog even een verzuim herstellen.

Bij de beschrijving van de baai vergat ik melding te maken van de zeetuinen die zich op enkele punten, diep onder den waterspiegel, maar duidelijk waarneembaar door de helderheid van het water, aan uw oog voordoen.

Het is of gij u in of liever boven een tuin bevindt, waarin de schoonste gewassen welig tieren.

Vertakkingen, complete bloemgewassen, doch slechts van karang, ziet uw verwonderd oog en daartusschen door zwemmen heerlijk blauw en groen gekleurde visschen, schitterend in het heldere water, zich vergenoegend met uit en in hunne schuilhoeken te schieten, even als de vlinders bij hun rusteloos bezoek aan de hen voedende bloemen.

De esplanade is omgeven door particuliere gebouwen; ook bevinden zich daar het gebouw van den landraad, waarvóór in vroegere tijden de galg werd opgericht, wanneer het fiat excecutie den een of anderen delinquent dwong de reis te maken naar een land van waar niemand terugkeert.

Vervolgens vindt men langs de esplanade, de wo-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

daarmede oorspronkelijk een doel, dat wel niet steeds bereikt wordt, maar, dat toch het zoo begeerde doel voor velen is, n. l. werkzaam te worden gesteld op een kantoor en zoo mogelijk op een lands- of militair bureau.

De Ambonees legt zich òf toe op het worden van schrijver of klerk, òf hij zet zijne zinnen op soldaat worden.

M. i. deugt hij voor 't laatste beter dan voor het eerste, want, hoewel hij zoogenaamd Hollandsch verstaat en op zijne manier ook spreekt, is zijn denkvermogen zeer slecht ontwikkeld en ergert hij iederen voortvarenden Europeaan die met hem, als schrijver, te doen krijgt.

Ik heb hier natuurlijk den eigenlijken Ambonees (christen) op het oog.

Maar ook de Ambonsche kleurlingen zijn dol verzot op een schrijversbaantje.

Het hoogste traktement, dat zij, echter eerst op hoogen leeftijd kunnen behalen, bedraagt niet meer dan *f* 75 's maands.

Maar zij zijn dan mijnheer! en worden door hunne minder door de fortuin begunstigde landsbroederen met eenig respect behandeld.

Bedenkt men echter, dat deze lieden slechts lager onderwijs hebben genoten, dat zij, door altijd op zulk een verafgelegen eiland te zijn geweest, weinig gelegenheid hebben gehad hunnen geest te ontwikkelen, dan moet men, zij het ook met een meewarig gevoel eerbied hebben voor de wilskracht die hen toch vooruit hielp.

De Ambonees is echter van nature soldaat.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Het Nederlandsch-Indisch leger schat dit element zeer hoog, stelt het op prijs.

Reeds sedert tal van jaren worden Ambonezen voor het leger aangeworven.

Ik betwijfel echter of dit een zegen voor het eiland te noemen is.

Wel worden op deze wijze minder goede sujetten van het eiland verwijderd, maar velen, op jeugdigen, krachtigen leeftijd voor den dienst aangeworven, keeren eensdeels niet naar hun eiland terug, anderdeels zien zij Ambon eerst terug, na tal van jaren, verouderd, ziekelijk, gebrekkig, verminkt, vervreemd van 's lands gebruiken en zeden.

Toch ligt het in het volkskarakter om soldaat te worden en deze zucht is zóó sterk, dat de jongeling die voor den militairen dienst afgekeurd wordt, niet meer op succès bij het Ambonsche schoone geslacht behoeft te rekenen.

Aandoenlijk is het, tegenwoordig te zijn bij het afscheid van de pas aangeworvenen van hunne familiebetrekkingen.

Zij vertrekken gewoonlijk in detachementen van 15 à 30 personen.

Vaders, moeders, zusters, broêrs, ooms, tantes, neven, nichten, ieder familielid gaat mede naar den steiger, waar het detachement met muziek en tête wordt heengeleid.

Aan huilen en snikken geen gebrek.

Aandoenlijke liederen, waarin het goede van Ambon bezongen wordt; waarin een vaarwel wordt toegeroepen aan de hen dierbare betrekkingen, klinkt voor 't laatst den achterblijvenden in de ooren en lang

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

nog staren zij met diepen weemoed in het hart den stoomer na, die den geliefden zoon, broeder of bloedverwant medevoert naar onbekende streken, ver van den zoo geliefden geboortegrond.

Als teeken van rouw wordt gemeenlijk de zwarte kleeding, die ieder Ambonees bij plechtige gelegenheden draagt en uit eene zwarte broek en dito kiel bestaat, overboord geworpen, alsof hij zich met geweld wil onttrekken aan iedere herinnering van hetgeen achter hem ligt, om met nieuwen moed, in eene nieuwe kleeding, den toekomstigen strijd des levens tegemoet te gaan.

Kan men poëzie ontzeggen aan zulk eene eenvoudige handeling die uiting geeft aan een gevoel van piëteit?

Maar wij houden ons niet langer op bij die vertrekkenden en nu wij den Ambonees hebben gadegeslagen in een oogenblik van verdriet, voegt 't, dunkt mij, thans een enkel woord aan zijne genoegens te wijden en u een kijkje te geven in zijne huiselijke omgeving.

De Ambonees is van nature vroolijk, luidruchtig.

Hij is gehecht aan zijne familie en zoekt en vindt zijne genoegens voornamelijk te huis.

Over 't geheel heeft hij eene talrijke familie, wier leden elkaar steeds zooveel mogelijk steunen en van dienst trachten te zijn.

Eigenaardig is het, dat, wanneer een Ambonees iets aan eenen Europeaan te vragen heeft, hij gewoonlijk geëscorteerd wordt door eenige familieleden, dikwijls slechts zwijgende, maar zeker toch den vrager moreel schragende getuigen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Zij vinden er hun grootste genot in, om des avonds, na afloop hunner dagtaak, zich in hunne woningen te vereenigen en op de maat van eentonige muziek in sierlijke wendingen rond te walsen, hartstochtelijke danseurs als zij zijn.

Hun dansen heet „Menariën."

De vroolijkheid stijgt dan ten top die nog wordt aangewakkerd door het gebruik van eenen bedwelmenden drank, de sagoweer, *) een brouwsel waarop zij zeer verzot zijn; dat op Ambon op groote schaal wordt vervaardigd; dat de Ambonees in groote hoeveelheden kan verdragen, maar een geestrijk vocht, dat zeer gevaarlijk is voor den Europeaan, vooral voor den soldaat die er gewoonlijk spoedig aan verslaafd raakt.

Van alle kanten hoort men uit de negorijen vroolijke stemmen opgaan en deze avondfestijnen duren dikwijls den geheelen nacht.

Van iedere gelegenheid wordt gebruik gemaakt om feest te vieren en de geheele maand Januari b. v. is gewijd aan het vieren van het Nieuwjaarsfeest, dat bij iedereen om beurten aan huis plaats heeft.

Ik kan hier eene eigenaardigheid inlasschen, n. l. het zoogenaamde Lari-Bini, woordelijk vertaald „wegloopen van meisjes."

Indien een Ambonees verzot is op eene Ambonsche schoone en het met haar eens is, stelt hij er een eer in zijne dulcinea te schaken.

Feitelijk is het slechts eene bloote formaliteit, want

---

*) De sagoweer wordt getapt uit den spadix of bloemspruit van den Sagoweer of Goemoetoe-palm.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

de naaste familieleden zijn gewoonlijk reeds lang bekend met den stillen minnehandel, maar sluiten, indien zij geene overwegende bezwaren hebben, het oog.

Op zekeren avond zal echter het heldenfeit worden verricht.

Als een dief in den nacht voert hij zijne aangebedene uit hare woning naar zijne nederige stulp, terwijl hij, met zijnen dierbaren schat den drempel zijner woning overschrijdende, door een of twee pistoolschoten aan hare bloedverwanten kond doet, dat hij zich zijne levensgezellin veroverd heeft.

Met groot misbaar spoeden zich de zoogenaamd in hunne eer aangetasten naar de woning van den trouwlustigen.

Verzoening volgt even gemakkelijk als de ontvoering heeft plaats gehad en reeds denzelfden avond wordt eene reeks van feesten geopend, waar velen zich vermeiden met den geliefden dans en den even aantrekkelijken sagoweer.

De lust tot den dans en de bedrevenheid daarin, zijn waarschijnlijk oorzaak van het vieren van een specifiek Ambonsch feest.

In de maand Februari, samenvallend met een Chineesch feest, de Teng-Teng genaamd, vereenigen zich verschillende mannen tot dansclubs.

Een gedeelte verkleedt zich als, lacht niet! als admiraals, door middel van rokken, voorzien van epauletten, sjerpen, aangebrachte versieringen van goudpapier en schitterende kleuren.

Een ander gedeelte stelt dames voor en deze zijn, als zoodanig, in japonnen van Europeesche makelij gestoken.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Zij trekken, onder begeleiding van eenige muzikanten, door de straten en vertoonen, waar men hen daartoe maar in de gelegenheid wil stellen, eigenaardige Oud-Portugeesche quadrilles op de straat.

Deze worden naar den eisch gecommandeerd door den leider, gewoonlijk een eerste baas in het dansen.

Deze uitvoeringen dragen den naam van Tjekeba.

Ieder Ambonees is verzot op deze feestviering en de vele fooien die hij ontvangt, stellen hem ruimschoots schadeloos voor de moeite.

Heeft eene bruidspartij in optima forma plaats, zonder schaking, dan wordt daaraan veel plechtigheid bijgezet.

De bruid wordt keurig uitgedoscht in een honderdvoudig geplooiden rok van eigenaardigen vorm, een wit of rose gekleurd baaitje en is voorzien van eenen eigenaardigen haartooi.

Edelgesteenten, juweelen, versierselen, worden gehuurd en daarmede de bruid rijkelijk getooid.

Zulk een arm schepsel is in onze oogen leelijk door hare mooiheid, maar hoe fraaier opgetuigd, hoe meer overeenkomend met den Ambonschen smaak.

De bruidegom, gestoken in zwart lakensch Europeesch pak, doet alle moeite door het zetten van een deftig gezicht en 't aannemen eener zwierige houding, zich het voorkomen van Europeaan te geven.

En, zijn de financiën van dien aard, dat zij per rijtuig *) zich kunnen begeven naar den Ambtenaar van den burgerlijken stand, die hunne handen in een

---

*) Nog niet lang geleden was Ambon geen rijtuigen rijk. Toen geschiedde het vervoer, bij slecht weder vooral, door middel van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

getroosten van zijnen directen chef op dat bureau, den 1en Luitenant-Adjudant, onder de wapens echter zijn gelijke.

Thans zij het mij vergund, u een blik te doen slaan op hunnen dagelijkschen arbeid en u een denkbeeld te geven van de nijverheid.

Wij zagen reeds, dat voor de baaibewoners visscherij de voornaamste bron van bestaan uitmaakt.

Meer landwaarts ingaande houdt de bevolking zich voornamelijk bezig met den aanplant en het onderhoud van sagopalmen.

De sagopalm en de Amboneesstaan in dezelfde verhouding als de Javaan en zijn rijstveld.

Op zijn sagobosch heeft hij zijne hoop gevestigd.

Sagoboomen kweeken is voor hem, zich zijn levensonderhoud scheppen.

Sago is ten allen tijde zijn hoofdvoedsel geweest.

Sago in vasten, vloeibaren, lijmerigen, gekookten, gebakken, geroosterden vorm „Sago ist immer da."

Ik zal u niet vermoeien met u eene beschrijving te geven van alles wat betrekking heeft op het innen en bereiden van sago.

Alleen zij gezegd, dat de sago uit de boomen geklopt wordt.

Men noemt dit „sagokloppen." *)

Ik behandel Ambon slechts bij wijze van causerie

---

*) Dit sagokloppen heeft plaats als de palm den leeftijd van ± 20 jaren bereikt heeft.

Hij vertoont dan aan zijne kruin een roode bloem.

De palm wordt gehakt in stukken van ongeveer 2 M. en deze weder in twee helften gespleten.

Nu blijkt, dat de geheele boom uit merg — sago — bestaat.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

en wilde ik u uitgebreider op de hoogte brengen van de sagoteelt en hare bereiding, zou ik te veel van uw geduld vorderen.

Laat ik u alleen zeggen, dat sago synoniem is met Ambonees.

Sedert het eiland uit zijn isolement is geraakt d. w. z. nadat geregeld aanvoer van producten van buiten af plaats heeft en daaronder rijst, heeft dit voedingsartikel hier en daar de sago trachten te verdrijven.

Maar iedere rechtgeaard Ambonees heeft de sago, in verschillende vormen toebereid, boven iedere andere voeding lief.

En, om als het ware uitdrukking te geven aan zijnen rechtgeaarden, vaderlandschen zin, ook tegenover het zich op vischvangst toeleggende deel der bevolking, eet hij eenige keeren daags, uitsluitend, nu eens sago met visch, dan weder visch met sago.

De sagopalm is zeer zeker een uiterst gewichtige plant.

Het blad gedroogd, verschaft den Ambonees eene dakbedekking voor zijne woning; de takken, materiaal voor de vervaardiging van huishoudelijke artikelen en van stijlen tot het maken der omwanding zijner stulp; de vezels, die aan de buitenzijde van den stam van den goemoetoepalm met dezen opgroeien, gebruikt hij tot de vervaardiging van touw, waarmede hij ook alweder uitsluitend werkt om de onderdeelen van zijn huis aan elkander te verbinden.

Deze zit opgesloten tusschen myriaden van vezels en moet daaruit losgeklopt worden.

Van daar den naam „Sagokloppen."

Door wasschen wordt de sago van vezels gezuiverd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Is het wonder dat hij zijn palmen lief heeft, waaruit hij zich zijne dagelijksche voeding, zijn onderkomen, zijn huisraad betrekt, terwijl de plantengroei zoo weelderig *) is, dat zelfs geoogst wordt, zonder dien ruimen oogst, door gebrek aan arbeidzaamhéid, te verdienen.

Ambon is een vruchtenland bij uitnemendheid.

De meeste door geheel Indië verspreide vruchtensoorten, waaronder zeer edele, vindt men terug op dezen uithoek.

Onder de voornaamsten noemen wij:

„De goudgele pisang in variëteiten, het geheele jaar door rijpend;

de saprijke manga;

de overheerlijke mangòestan;

de uitlokkende langsap;

de frissche zoete gendria;

de olierijke kanari, overeenkomend met onze amandel en niet te vergeten de onvergelijkelijke doerian.

De bevolking legt zich dan òok met ijver toe op vruchtencultuur en brengt de vruchten trouw ter markt.

---

*) De sagopalm heeft een uiterst vochtigen bodem noodig. Ambon is bekend om zijne hevige regens. De Regenval is verbazend groot en duurt van Mei tot September.

Eigenaardig is het, dat in de Molukken de regens nederstroomen, wanneer het op Java, ja zelfs nog te Macassar voortdurend droog is.

De Piek van Bonthain is de grens of het keerpunt der moessons.

Zoo kan 't gebeuren, dat aan de eene zijde van de Piek, aan de zijde van de stad Macassar b.v., de lucht helder en zonnig is, maar aan de andere zijde, die lucht ter zelfder tijd bezwangerd is door zware regenwolken.

Men krijgt dan ook in eens den wind tegen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

graagzieken verzamelaar de schoonste exemplaren in handen speelt.

Reeds sedert eeuwen zijn verzamelaars en natuurkenners bezig geweest de schelpenwereld te leeren kennen.

Zij hebben de familiën, klassen en soorten gerangschikt, namen gegeven en van hunne studiën in kostbare werken mededeeling gedaan.

De groote handelswaarde der schelpen deed daarin, in vroegere jaren, eenen levendigen handel ontstaan en, hoewel de schelpen veel van hunne waarde verloren hebben, is het verzamelen, schoonmaken, polijsten en aan den man brengen van deze wonderbare zeeproducten nog een winstgevende tak van bestaan.

De werkelijk gepassioneerde schelpenverzamelaar verkeert in dezelfde positie als de postzegelverzamelaar, met dit onderscheid, dat de laatste zijne exemplaren uit de geheele wereld moet betrekken en de eerste een rijken oogst in zijne onmiddellijke nabijheid kan vinden.

Hoe ontzettend groot toch, moet die schelp(week)-dierenwereld zijn?

Men zegt zelfs, dat zij oorzaak zijn van een eigenaardig verschijnsel in zee.

Van Banda n.l. strekt zich noordelijk langs Amboina, op gezette tijden, een zeer breeden stroom, eene melkwitachtige zee, uit. Dit zou, volgens mijne zegslieden, veroorzaakt worden door doode weekdiertjes.

Intusschen geef ik deze lezing voor beter.

Eigenlijk geloof ik niet, dat de juiste oorzaak bekend is.

Deze zee heet „melkzee."

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Van de visschen en schelpenwereld stappen wij gemakkelijk over op de vogelenwereld.

Ambon is tegenwoordig arm aan vogels.

Wil men oude Amboneezen gelooven, dan was er een tijd, dat deze teeder bewerktuigde schepselen der natuur in groote hoeveelheden Ambon bevolkten.

Zeer zeker moet op rekening van de industrie, het maken van veeren bloemen, het uitroeien der vogels worden gesteld.

Zangvogels zijn er in 't geheel niet.

Een enkele parkiet en groene kakatoe, gewoonlijk zeer schuw, laten hier en daar hun bont pakje zien, maar over het geheel is Ambon in tegenstelling met zijne talrijke vischsoorten en weekdieren uiterst arm aan vogels.

Er wordt wel handel gedreven in verschillende soorten kakatoes, papegaaien, parkieten enz., maar deze worden gewoonlijk van elders, vooral uit Ceram en Ternate aangevoerd.

Eigenaardig is het, op eene Molukken-boot, die talrijke, bontgevederde, soms zeer makke, soms zeer kwaadaardige, schreeuwleelijkerds te zien.

Ieder passagier is gewoonlijk van één exemplaar, sommigen zelfs van dozijnen voorzien, zoodat, wetende hoeveel leven één dergelijke vogel reeds maken kan men zich een oordeel vellen kan over het erbarmelijke lawaai, dat zoo vele van die vogels bij elkaar aan boord veroorzaken.

Men noemt ze spottenderwijze „Moluksche kanarievogels."

Een eigenaardige vogel, waarvan Ambon wel niet het vaderland is, maar er toch nog al veelvuldig voor-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

komt, is de casuaris die u doet denken aan den struisvogel, zonder met dat dier iets gemeen te hebben.

Ik was in staat twee eieren van die dieren mede te nemen.

Het vaderland van den Molukschen casuaris is Ceram.

Dáár paren zij, op Ambon niet.

Vóór de paring is hun vleesch eene delicatesse en wordt vooral bij feestmalen, als gezochten schotel, voorgediend.

Die dieren zijn zeer vraatzuchtig en hebben eene maag, die eene ontzettende verduwingskracht bezit.

Zij kauwen niet, maar slikken alles onmiddellijk in.

Zij laten hierbij niets liggen.

Vingerhoeden, klosjes garen, stukken touw, geheele notemuskaten, zoo als zij van den boom vallen, alles verdwijnt in een ommezien in hunne maag.

Eigenaardig is het, dat onverteerbare zaken als de bovengenoemde, op de gewone wijze, door het darmkanaal, worden verwijderd, zonder het dier oogenschijnlijk schade te doen.

Is dan ook op een of ander erf, waarop casuarissen rondloopen, een zeker voorwerp weggeraakt en men vermoedt, dat die dieren zich aan den diefstal hebben schuldig gemaakt, dan behoeven de bedienden slechts oplettend te zijn en vinden zij weldra het vermiste voorwerp in hunne uitwerpselen (die van de vogels n.l.) terug.

Het is dan, indien het een metalen voorwerp was, zoo helder blinkend alsof het uit een atelier kwam.

Om eerlijk te zijn, dien ik ook in het kort te wijzen

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zendelingen draagt ook in deze treurige zaak goede vruchten.

Toch zijn wij, gedurende ons verblijf op Ambon, nog getuige geweest van eene opmerkelijke vergiftigingszaak.

De zoon van een zeer geacht Oud-Indisch gast, een jongeling van 22 jaar, was als machinist op den gouvernements-stoomer die te Ambon station houdt, in kennis gekomen met eene Ambonsche schoone, die zich reeds na eene kortstondige vrijaadje „nonja machinist" waande.

Zóó echter bedoelde het jongemensch, onbekend met de inlandsche zeden en gebruiken, den vlieger niet op te laten gaan.

Zijne dulcinea scheen daarvan kennis te hebben gekregen.

Zij zeide echter niets, maar zond haren aanbidder een heerlijk kistje sigaren die hij zich haastte te proeven.

Kort daarop vertoonden zich keelaandoeningen, gevolgd door bloedspuwingen en de krachtige jongen moest weldra, op geneeskundig advies, met een spoedcertificaat naar Europa vertrekken, volgens de doctoren lijdende aan vliegende tering.

Gelukkig waren vele kennissen van hem met den samenloop der omstandigheden bekend en werd hem, nog ter elfder ure, den avond vóór zijn vertrek, door de zorgen van een particulier een tegengift medegegeven.

Doodzwak naar boord gedragen, opgegeven door de geneesheeren, oogenschijnlijk ten doode gedoemd, kwam de stoomboot na 5 à 6 dagen reis te Soerabaja

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

aan, niet met een dooden maar met een zoo goed als genezen patiënt.

„De zeelucht had hem zeker zoo goed gedaan!" zeiden de geneesheeren.

Intusschen is het genoemde jongemensch weder in Indië in zijne betrekking.

Wijzer geworden door de ondervinding, zal de exteringlijder zich zeker wel waren voor eene tweede kennismaking met eene der Eva's dochteren van Ambon.

Gelukkig dat de natuur, dáár waar zij vergiftige kruiden welig doet ontkiemen, met milde hand daarnaast het tegengift uit haren schoot voorttoovert.

Ga ik nu over tot de beschouwing van de kwaal die Ambon zoo hevig teistert, ik bedoel de lepra of melaatschheid, dan siddert mijne pen, terwijl ik denk aan de diepe ellende die deze vreeselijkste aller ziekten veroorzaakt.

Lepra doet haren intocht bij arm en rijk; maar dit is zeker, dat wáár zij binnentreedt, diepen rouw ontstaat. Haar slachtoffer, dat er oogenschijnlijk gezond uit ziet, grijpt zij onmeedoogend aan, woelt in zijne ingewanden, in zijn bloed en langzaam, maar zeker, wordt het gedoemd tot een ellendigen dood, gemeden door de huisgenooten, geschuwd door de wereld, een toonbeeld der diepste ellende, totdat eindelijk, na langdurig lijden, de dood het reeds bij zijn leven half vergane lichaam opeischt.

Wij kenden eenige ongelukkigen, ook onder den beschaafden stand, slachtoffers dier ziekte en kunnen niet anders hopen, dan dat de wetenschap zich spoedig uitspreke omtrent dien zoo terecht gevreesden levens-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

verwoester en voor de genezing dier ziekte de noodige geneesmiddelen aanwijze.

Thans zijn wij aan het einde gekomen onzer causerie.

Wij hebben getracht Ambon te schetsen zoo als dit in een kort tijdsbestek mogelijk was.

Ik heb u slechts een kijkje gegund in zijn lief en zijn leed, zijne vreugde en zijn verdriet, zijn leven en zijn streven, zijne nijverheid, zijne belangen.

Ik deed dit om u kennis te doen maken met een eiland, van ouds eene parel onder onze bezittingen, vanwaar voor eenigen tijd, telegrammen ons bereikten van hartverscheurenden inhoud.

Het eerste telegram luidde:

6 Januari is de hoofdplaats Amboina geheel verwoest, volgende daarop de vermelding van het aantal dooden en gewonden.

Geheel verwoest!

Hoeveel naamlooze ellende verbergen deze twee woorden?

Men moet Ambon kennen om zich eenigermate de grootheid der ramp te kunnen voorstellen; men moet met levendige kleuren den bloei en de welvaart van Ambon, vóór eene halve eeuw, hebben hooren schetsen; men moet daarna met eigen oogen den toenemenden achteruitgang van het schoone eiland hebben zien verergeren; men moet hebben hooren gewagen van den vroegeren rijkdom van Ambon's ingezetenen;

men moet met meewarigen blik de overblijfselen van dien rijkdom hebben aanschouwd;

men moet.... doch neen! waarom meer opgesomd?

Men moet, zonder dat alles te weten, innig getroffen zijn door het hartverscheurend leed en het onherstel-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Uitgave van **Gebr. E. & M. COHEN**, te **Nijmegen** en **Arnhem.**

FLORA ANNIE STEEL,

OVER DE VLAKTE DER WATEREN.

Geschiedkundige Roman uit den Grooten Engelsch-Indischen Opstand.

Uit het Engelsch door H. - L.

2 deelen, elk van circa 300 pag. druks in postformaat, *f* **3,60**; gebonden in linnen banden *f* **4,50.**

Recensie *Arnhemsche Courant* van 4 Januari 1898, derde blad:

De groote opstand in Britsch-Indië, die veertig jaar geleden plaats had, is geen gebeurtenis, welke thans nog in ons land bijzondere belangstelling kan opwekken. Met zekere onverschilligheid namen wij dan ook de bij de heeren E. en M. Cohen verschenen vertaling in handen van mevrouw Steel's roman „In the Face of the Waters:" Over de vlakte der wateren.

Slechts weinige bladzijden echter hadden we er van gelezen, of het boek greep ons met onwederstaanbare kracht aan door de karakters der hoofdfiguren: Engelsche officieren en hunne vrouwen, behoorende tot het leger in Bengalen, in het rijk van den pas onttroonden koning van Oude. Hunne onderlinge verhouding en hunne handelingen vormen den hoofdinhoud van het eerste deel. Van den eigenlijken opstand verneemt men nog weinig; hij wordt voorbereid; als een dreigenden orkaan ziet men hem naderen en ook de lezer geraakt onder den indruk van het onheil, dat niet kan uitblijven en den somberen achtergrond uitmaakt van de tafereelen, waarin de betrekkelijk weinige Engelschen en de duizenden en duizenden in gisting gebrachte Hindoes en Mahomedanen de hoofdrollen vervullen.

Wij worden het eerst met hen in kennis gebracht bij eene publieke verkooping van de diergaarde van den onttroonden koning. Het verarmde volk vindt ter nauwernood eenige „anna's" tot dat een kakatoe onder den hamer komt. Een papegaai is verkocht voor een penny aan een inlander, die, als de omstanders hem over zijn koop bespotten, het dier den hals omdraait en hun toeroept: Lacht maar, ik heb vleesch gekocht voor een penny de twee pond. Dit lot staat ook de kakatoe te wachten, en om haar te redden biedt eene Engelsche dame op tegen een ouden man, die een bod heeft gedaan. Haar geleider, majoor Erlton, drijft nu den prijs al hooger en hooger op tot vijftien ropijen. De arme man moet daarvoor zwichten, met smart; want de vogel was de zijne: hij had hem aan den koning geleend, omdat hij zoo mooi schreeuwen kon: *„Deen! Deen! Futteh Mahomed!"* „Voor het geloof! voor het geloof! Aan Mahomed de overwinning!" De dame, die het eerste het hooger bod gedaan heeft, mevrouw Gissing, wil het dier niet hebben en geeft het aan den majoor, opdat deze het aan zijne vrouw schenken zal: die houdt zoo van bidden, en men zeide dat de vogel zoo mooi bad. Wat hij bad wist zij niet.

. . . . . .

Wij willen den loop der handeling niet verder volgen: slechts enkele details vermeldden wij, om het karakter van het boek te doen kennen, dat tal van toestanden en tafereelen bevat, die den lezer aangrijpen en dingen doen aanschouwen die men in geen ander werk verhaald, althans zóó verhaald vindt.

De oorlogsgebeurtenissen, die van het tweede deel het hoofdonderwerp vormen, laten wij geheel rusten. Maar ook de beschrijving daarvan kenmerkt zich door de plastische inkleeding. Het zijn geen verhalen, het zijn beeldgroepen, die de schrijfster er van geeft, in een stijl, geheel op de hoogte van het onderwerp.

Ook in dit opzicht is het werk van mevrouw Steel voortreffelijk, evenals van vinding en vorm. Hij, die dezen vorm overbracht in onze taal verdient grooten lof.

Over de vlakte der wateren is een zeldzaam mooi boek, waarop niet genoeg de aandacht kan worden gevestigd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA